

Fischer emlékkonferencia és kiállítás, 2009
SZTE_JGYPK Rajz- Művészettörténet Tanszék
Sipos Endre, művészeti író, filozófus, esztéta
Az alkotó folyamat lépései, beszélgetések Fischer Ernővel

Én is tanítványként a budapesti Fáklya Klubban, illetve a Fővárosi Festő Stúdiót megalapítottuk Bakonyi Mihállyal. Fischer Ernő volt a szellemi vezérünk. A Fővárosi Pedagógiai Intézetben vezető szakfelügyelő voltam és tudtam adni neki egy kis pénzt is, hogy minden hónap első hétfőjén az ő ítélőszéke elé helyeztük a festményeket. Örülök annak, hogy barátja lehettem Ernő bátyámnak. A pénteki napok szellemi felfrissülést jelentettek számomra, amikor elmentem hozzá, már a Prés utcába, új helyen és ott filozofálgattunk. Ez egy szisztematikus filozofálás volt, mert előre megbeszéltük, hogy mi lesz a téma és jegyzeteltem és írtam egy tanulmányt is. Most nem akarom felolvasni. Mindenkinek el tudom elektronikusan küldeni. Az a címe, hogy Schelling művészetfilozófiájának felhasználása a festői alkotó munkában. Ez Schelling Művészetfilozófiája (felmutatja a kötetet.). Ez volt a kiindulópontunk. Elővette a kis Öreg és gondolom hasonló dolgok vannak aláhúzva nála is, mert ezeket az idézeteket tartalmazza a tanulmány, amelyeket felfedeztünk. Ismerjük Ernő bácsi bőbeszédűségét, gondolatfutamait. Én olyan szempontból kordába tereltem, illetve inspiráltam, kérdéseket tettem fel, közbe szóltam, hogy minél több értéket csikarjak ki belőle. Ez önző tanítványi gesztus volt, de hihetetlenül sokat tanultam tőle és ezek a szellemi fürdők nagyon hiányoznak.

Hét kérdést tettem fel és a tanulmányom is hét részből áll.

1. Kell-e a festőnek filozófiával foglalkozni? Erről órákig tudott beszélni. Először szolidan, aztán egyre indulatosabban.
2. A klasszikus német filozófia fogalomhálóját, hogyan lehet a gyakorlatban alkalmazni? Itt azonnal kinyitottuk a könyvet és Schellingnek az idézeteiből indultunk ki. Különben Schelling Hegel árnyékában élt. Kant, Fichte, Schelling, Hegel, a nagy triász. Schelling mint ifjú, 23 éves filozófus alapozta meg azt a szabadság-azonosság filozófiát, amelyre az egész hegeli rendszer épül. És szerintem sokkal tisztábban fogalmazott, kicsit misztikus volt és nagyon egyformán gondolkoztunk róla, illetve a mai napig is érdemes Schelling idézeteket elővenni.
3. Beszéltünk a festői alkotómunka lépéseiről
4. A képi kifejezési eszközökben rejlő szellemi tartalom, amíg a problémáról jutottunk, a káosztól a rendig és mindig – a Szimbolikus forma előtte jelent meg, Szuromi Pali írt a Tankönyvkiadó anyaga ott volt előttünk és mondta, hogy kéne tovább írni, mert eljutott ahhoz az igényhez, hogy egy komolyabb monográfiát kapjon a meszter.
5. Két világ határán meghatározni, amelyben ő a festészetének a lényegét nagyon szépen meghatározta.
6. A kategorikus imperatívusz

7. Az erkölcsi tartás Az a legfontosabb. Az embernek alázata legyen a művészethez és ez a művészetfilozófia, vagy erkölcsfilozófia minden tanítvány számára minta kell legyen.

Kell-e a festőnek filozófiával foglalkozni?

Eldöntöttük, hogy három embertípus van. Az egyik a mesterember, aki azt hiszi a kéz ügyes, mindent megtanul, de a filozófusokat távol kell tartani. A másik az elmélkedő típus, az vagyok én, és rám bökött, mert csak filozofálok és nem festek. Teljesen jogos volt a bírálata az volt a bajom, hogy hiába ... ha nem festek jó képeket a gyakorlatban. A mai napig teljesen jogos. Van középen egy unikum típus, aki nem akar nyíltan filozofálni, viszont azt hiszi, hogy ő elolvasson egy könyvet, annak a bölcsességéből valamire ráharap és mond egy-két okos dolgot, azzal megússza a hosszú szellemi utat. Eldöntöttük, hogy ez nem így működik. Sokkal komolyabb dolgokról van szó.

Minden nagy művész az európai kultúrában filozofált, gondolkodott. nagy kérdéseket tett fel, mondhatnám, hogy ez egyáltalán nem unikum. Ez a legtermészetesebb dolog. Firenzét emlegettük, a szellemi légkört, Pico della Mirandolát, Michelangelot, Leonardot, olyan szellemi műhely volt akkor Firenzében, hogy Brunelleschi kupoláján még filozófusok is gondolkoztak hogy fog ez elkészülni. Ez nem elég, hogy jó társaságban az ember gondolkozzon, hanem a szellemi utat magányosan kell megtenni. Ilyen szempontból az ő élete mintaszerű volt. Nagyon szerette a társaságot, de a magányos meditációi legalább olyan fontosak voltak. Azon szerencsés emberek közé tartozom, akit beavatott ebbe a magányos meditációba. Gondolom, nem mindenki ismeri mélyen a német filozófusokat. Hölderlin, Schelling, Hegel együtt voltak Tübingenben kollégisták és a nagy Goethe szellemi fejedelem tanácsára a 23 éves Schellinget 1798-ban Jénában egyetemi professzorrá nevezték ki. Ez azt jelenti, hogy Schelling a csúcsra jutott fiatalon. Ez pont ellentéte Fischer Ernőnek, meg jómagamnak. Mi később tettük meg ezt az utat. Az önismeretre rátenni valakit nagyon korán, nagy sikert ér el, ez túl korai is volt Schellingnek, azért is volt aztán a zuhanás. Más valaki lassabban teszi meg ezt az utat. Arisztotelészi mérték, mindenki másként éli meg ugyanezt. Ilyeneket mondott Ernő bácsi: Nincsenek elpazarolt évek. Az ember akármilyen utat tesz meg, az úgy lesz sorsszerűen meghatározva. nem véletlen hogy 50 éves kora után festi meg nagy műveit, még az a nagy pofon is kellett, ami a fél fülére sükketett, meg az a szegény család is, amiben élt Losoncon, ahonnan annyi melegséget hozott, amiről ti is beszéltetek. Amikor valaki azt mondja, hogy azért nem lettem nagy művész, mert gyermeket szültem, férjhez mentem, stb., ilyen nincs. Senki sem akadályoz meg hogy valaki csúcsokra jusson, ezt elmagyarázta nekem. milyen fogalmakat használt? Egzisztenciális léthorizont, az abszolútum, mi az idő, mi a tér, mi az objektum, mi a szubjektum, az egzisztencia, horizont, hogy jutunk el az abszolútumig? Ugyanazok a schellingi kérdések. Mik az ideák? Az ideáknak van-e realitása? Mik azok? Hogyan jutunk el? Azt is tisztáztuk, hogy kétféle filozófustípus van. nem tudom, hogy filozófu svégzetségű van-e a teremben, de van egy olyan

filozófustípus az ezoterikus filozófus, aki úgy beszél a filozófiáról, hogy ne nagyon értsék, s ha valaki valamit nem ért, meg van örülve tőle. Ernő bácsi az exoterikus filozófus volt. Nem végzett filozófiát. Nem az a lényeg, hogy minél homályosabb kifejezéseket használjak, hanem, hogy a hétköznapi kifejezéseknek is milyen mély tartalma van. Első idézet: Mi a reális világ? A mindennapi értékkel ... világ, az ideális, a tökéletlen világ, az ideális pedig az elképzelt tökéletes világ. A schellingi azonosságfilozófiában ez úgy van, hogy a valódi létező világ az ideális világ. A reális és az ideális között van egy azonosság. Realitást és az idealitást egységként kell felfogni, így ír Schelling. Sajnos ma ez nem így van. Ezzel tökéletesen egyetértek. Ez is Fischer Ernő korszerűségét jelenti.

Az alkotó folyamat kétféle módon történhet. Előbb tisztázzuk az egyes, különös, általános fogalmát. vannak egyedi dolgok, vannak általános dolgok, és a különös szférába tartozik a művészet. Kétféle alkotó mód van. Az egyik az induktív alkotó mód, amikor elindulnak egy tanulmányból és elérnek egy általános szintig, a másik hogy egy általános eszméből indulok el és eljutok egy konkrét problémáig. Az egyik induktív, a másik deduktív módszer. 2001-ben volt vele a beszélgetés és Fischer Ernő ezt tudatosan csinálta. Pontosan meghatározta, hogy melyik képénél, melyik utat választja. Schellinget olvasva a homlokára ütött: „Mintha én írtam volna!” – mondta, amikor Schellinget olvasta előtte már kitalálta a leírtakat. Az ars poetikája is lehet az, ami Schellingé. Univerzumát építi és eszközeivel létre hozza? Azt mondja Schelling: Az Univerzumot konstruálom meg művészet alakjában. Fischer: Univerzumot a képépítés eszközeivel kell létre hozni. Ezek Univerzumok, ikonok, amiket létre hoz. Ernő bácsi is erre tanított bennünket.

Hány lépésből áll az alkotó folyamat? Fischer: Végtelen, de három részre osztható van egyedi, különös, általános probléma. Ezek a szellemi utakon mindenkinek saját magában, egyedül kell végigmenni. A kiállítás, amit itt remekül rendezett meg Alföldi László és Szigyártó Gyöngyi. Ezt a szellemi utat végig járja a rajzoktól a kész képekig, a vonalkeresésektől az izgalmas kompozíciókig.

A konkrét dolgokat a Katedrális sorozata alapján beszéltük. Azt mondja, hogy ezt deduktívan oldotta meg, a Prágát meg induktívan. Hihetetlen sok tanulmányt végzett először, amíg a Prága elmesélte élményét. Sok motívumot megrajzolt már, amíg eljutott egy különös európai eszmeiségig. Tehát az egyeditől, a különösön át jutott el az általánosig. A Katedrálisnál viszont egy deduktív úton indult el, mert eleve elindult egy elvont problematikából. Itt Schellingtől azt idéztük, erre konkrétan emlékszem, hogy az anyag lényege a lét, a fényé a tevékenység. A művészet pedig a fény művészete. Azt mondja Schelling: Képező művészetet három részre osztotta. Az első a zene, az a realitás művészete: ritmus, dallam, harmónia. Második a festészet az ideák művészete, ezt aztán szentezi, a harmadik a szobrászat, ahol a realitás és az idealitás egyesül. Ez megvan Fischer Ernőnél. Ő rejtőzködő szobrász. Ő a káoszról indult el, az anyagból és az anyag átszellemítéséből. Végeredményben az anyagi realitás és az ideák, az abszolútum szférája egyesül a képen, valahogy a tudatos és a tudattalan tevékenység azonossága. Ezt is idézte. Szerintem meg Sigmund Freud innen vette át a gondolatot. A ritmus, dallam, összhang épp úgy megvan a festészetben mint a zenében. Káosz és a

rend kulcskérdés. A mitológiának a jövőt is tartalmaznia kell. Azt is tisztáztuk Ernő bácsival, és akkor a Vinkler-féle vitára is talán ez a válasz, hogy a festészet a két alapon nyugszik. Az antik és a keresztény mitológián. Itt megint Schelling volt nekünk fantasztikusan fontos, hogy a pogány szépséget és a keresztény szépségelvet hogyan rakja egymás mellé Schelling. Azt mondja, hogy a görög istenek úgy működnek a természetben, hogy lázadnak a görög héroszok, és a lázadásuk alapján egy fenséges időszak alakul ki, a kereszténységben pedig a feltétlen odaadás van. Mondom, akkor hogyan lehet valaki pogány meg keresztény? Lehet és Ernő bácsi rábökött a képre és lehet, mondta. Ez a fajta antik küzdelem – nem tudom Vinkler ezt milyen szinten csinálta – de ez legalább úgy benne van a prágai képén, mint keresztényi feltétlen odaadó alázat. Ahogy beszélt róla, hogy párbeszéd a képpel, hogy beszélgetni kell a képpel, és akkor ezek a dolgok újra felszínre jutnak. Ez a szintézis és az azonosságfilozófia lényege, és hogy a XX. századi avantgárd művészet eszközeit hogyan használja természetesen azt is elmondta, hogy a transzcendenciáig kell eljutni és fel kell használni a XX. századi kubistától a tasisztáig a XX. század eredményeit. A munkamódszere is azt bizonyítja, hogy a kollázstechnikát fantasztikusan alkalmazta és a képi egységnek a megteremtéséhez a fényt szisztematikusan alkalmazta. A léténel lényege ?? megtestesítője Geothén, Kandinszkin át ...

A fényről, amikor beszéltünk, akkor nem a fény-árnyék vonzatról esett szó, hanem a fény és a test – erre is Schelling hívja fel a figyelmet – a fény és a test szintézise egyaránt létre jön az átlátszó és az átlátszatlan testek között. Végeredményben, ha nem olvassuk Schellinget, de megnézzük valamelyik festményét, a transzparens létretegek, a tört test és az átlátszóság, az optikai színkeverés nagyon szépen jelen van és egységbe hozza a képet. A fény és a súly, az erőáramlás, hogy jön létre plasztikus forma, természetes forma – absztrakt forma. Ugyancsak Schellinget idézzük, amikor kérdeztem a vonalrendszerről. Ezt remekül lehet ezen a kiállításon tanulmányozni. Azt írja Schelling, hogy a keménység, a vonalakban a férfiaság, hajlékonyság, lágyság, illékonyág. Minden vonalát nézzük meg a mesternek. Amikor keményen megszabja a vertikális erőtereket, vagy a horizontálisakat, akár vonalzóval pengeélesen, amikor kérdezem a rajzolásról, azt mondja, nehogy azt hidd, hogy a szimbolikus formákat azonnal meg lehet találni. Úgy kell keresni, mint Michelangelonak. Először sok mindent lerajtol, aztán amikor ráérez az ember a dolog lényegére, átűt a vonalszövedékeken keresztül. A fény – szín kapcsolatáról, a rész és az egész dialaktikájáról is beszéltünk. Ő a neoplatonista dolgokat is tanulmányozta, mert az egy, az egység, a résznek a része, ugyanakkor az egyhez kell eljutni. Akkor miért festettél annyi kálvária képet? Akkor magyarázta meg, hogy éppen ez a lényege. Minden kálvária képnek van egy közös eszmeisége és különbözősége. Tehát még mindig hiányérzete van, még mindig tovább lehet festeni. Állítsuk ezek egymás mellé – ez a mi feladatunk is! – az azonos témában festett képeket, akkor fedezzük fel ezt a csodálatos szellemi ívet. Két világ határán élünk. Az ideák és a földi világ határán, a kép e két világ határán van, és erre rá kell találni. Ezen hosszú út vezet. Nem könnyíti meg. Nem adott receptet. Át lehet tőle venni formai elemeket, de ha ez nem belülről jön, nem sikerülhet. A Pantokrátornak sok arca van és akkor a pantokrátor sorozatát néztük éppen. Két arca van? Nem nagyon sok arca

van. Krisztusnak hihetetlenül sok arca van. Mondom, ezek arcképek? Szerényen félrefordult, mert önarcképek is! Mert akkor tudja megfesteni az embert, ha átéli az áldozat szerepét, a gyötrelmeket, a megisztulást. Mindent át kell élni, annyira katartikus fürdő a festészet, egy gyötrelmek, meg egy csodálatos lét és erről szeretett beszélni. Beszéltünk még a korszerűségről, hogy nem kapta meg a Munkácsy díjat és intett, hogy nem fontos. Szent képeket fest. Ez volt a vád ellene. Röviden beszéltünk róla és teljesen megnyugvással, azzal zártuk a beszélgetést, hogy az alázat a legfontosabb. Hogy az ember alázattal viszonyuljon a világhoz is és a művészetéhez is. Az öntömjénezés, a siker-dolog nem működik, akkor tud az ember igazi mélységekig eljutni, ha tartós érzéseit kivetíti.

Szeretném ezt a sorozatot részletesebben feldolgozni boldog nyugdíjas koromban. Volt legalább tíz beszélgetés sok fontos, érdekes témáról. Jó lenne valami ösztöndíj keretében mindezt. Alföldi Lacival elmentünk hozzá, hogy kellene írni a festőknek egy könyvet a festészetéről, egy kézi könyvet. Hárman akartuk megírni. Ez úgy történt volna, hogy Ernő bácsi mondja, és mi leírjuk. De, lehet hogy most jött el a pillanat. Itt egy hatalmas életmű van, ami hatalmas tanulságokkal jár, és nagy területek vannak, amelyeket fel kellene tárnunk és rengeteget lehetne tanulni a kis öregtől és itt van köztünk. Köszönöm a figyelmet.

A felvétel a Tanszék és az Alapítvány megbízásából készült.

Leírta és a közre adta: Szigyártó Gyöngyi

Budapest, 2020. június

Utószó az előadás leírásához:

A nagyívű filozófiai előadásban az előadó - az általa „csak” vázlatnak jelzett írás ismertetése során, amelyben ráadásul a Fischerrel való, Schellingre támaszkodó beszélgetést is jelezni szándékozott és figyelembe kellett vegye a számára megkötött előadási időt – Fischer művészetfelfogásáról, festészetéről alapvető, ars poetika étékű megállapításokat ismertet. Az élő beszéd megkönnyítheti a megértést. Ezért Sipos Endre előadását és az előadás írott változatát is kézre adjuk, abban a reményben, hogy a szerző által remélt idő mihamarabb eljön, hogy Fischer Ernővel folytatott beszélgetését részletesen kifejthesse, közre adhassa!

Az előadást rövidített, szerkesztett formában közöljük. Ebben a teljes előadást tartalmazó leírásban dőlt betűvel jelezzük a hallható és nézhető részeket!